

УДК 008

*Йовчева Гита Николова***БОЛГАРИЯ И РОССИЯ. КРЕЩЕНИЕ НАСЛЕДНОГО ПРИНЦА БОРИСА
В ПРАВОСЛАВНУЮ ВЕРУ**

Статья посвящена рассмотрению вопросов сближения России и Болгарии, на примере исторических событий, связанных с крещением наследного принца Бориса.

Ключевые слова: Православная вера, болгаро-русские отношения, национальная история.

*Yovcheva Gita Nikolova***BULGARIA AND RUSSIA. BAPTISM OF CROWNED PRINCE BORIS
TO THE ORTHODOX FAITH**

In this study, the author puts the focus on one particular period of history of the Bulgarian-Russian relations, which, as managers in Sofia and the Russian side are aware of the need to overcome differences and creating conditions for the convergence of two Orthodox peoples. To this end, the Bulgarian delegation visited Russia in 1895, organized meetings with the Russian community managers and representatives of the public, with Emperor Nicholas II.

Regardless of the fact that the two sides remain completely silent with respect the content of ongoing conversations, the undisputed fact is that only a few months after the return of the Russian delegation, the decision of the Bulgarian transition of the Crown Prince of the Catholic faith to the Orthodoxy.

The Baptism of Prince Boris was 02/02/1896 and the subsequent recognition of the Bulgarian ruler of Turkey, Russia and other great powers put an end to the Bulgarian that would last for almost a decade.

Keywords: Orthodox faith, the Bulgarian-Russian relations, national history.

**БЪЛГАРИЯ, РУСИЯ И КРЪЩАВАНЕТО НА ПРЕСТОЛОНАСЛЕДНИКА
БОРИС В ПРАВОСЛАВНАТА ВЯРА**

На 18 май 1894 г. министър-председателят Стефан Стамболов подава оставка и княз Фердинанд я приема. В европейските канцеларии сваянето на Стамболов се очаква и все пак то се посреща с изненада, примесена с нескрито подозрение. В Лондон, Виена и Цариград се опасяват от смяна на така изгодния за тях български външнополитически курс, а руското правителство не реагира и запазва резервираното си поведение [5, с. 130–131].

Падането на режима означава, че е отстранено главното вътрешнополитическо препятствие по пътя към помирението с Русия. С преодоляването на външнополитическите трудности се заема новото правителство на д-р Константин Стоилов, назначено

на 19 май 1894 г. [2, с. 71]. При неговото управление особена актуалност придобива проблема за помирението с Русия и респективно уреждане на княжеския въпрос [3, с. 277].

На 20 октомври 1894 г. умира император Александър III и се открива възможност да се установи връзка с руските управляващи среди. От София са изпратени съболезнователни телеграми до новия император, Николай II, и външния министър Гирс [5, с. 139]. На 21 октомври 1894 г. в 11 ч и 24 м. вечерта в резиденцията си в Евксиноград, княз Фердинанд получава благодарствена телеграма от руския император, която гласи: «Сърдечно ви благодаря за думите, които ми изказахте от страна на българския народ. Николай».

В 12,30 ч. той я препраща на началника на своята канцелария д-р Димитър Станчов със заповед още същата нощ да информира министър-председателя и на следващия ден сутринта *«да му шифрира неговите впечатления»* [7, л. 172]. Незабавните действия на Фердинанд, както и обръщението на Д. Станчов към министър-председателя К. Стоилов, че бърза да му съобщи *«тези за нас толкова скъпи и „съдбоносни“ новини»* по безспорен начин доказват важноста на отпращания от руската столица положителен знак. На свой ред министър-председателят напълно споделя чувствата на Д. Станчов и определя съдържанието на телеграмата като сигнал от руска страна за нормализиране на отношенията.

На 22 октомври 1894 г. след отслужването на тържествената панихида от синодалните архиереи, в присъствието на цялото дипломатическо тяло и огромна част от населението, д-р К. Стоилов съобщава новината за отговора на Николай II, който според думите му *«причини дълбоко и радостно впечатление»* сред българите. Същевременно министър-председателят информира княза, че е взел необходимите мерки и е натоварил Гр. Начович да посети Небил бей и да му обясни нещата, *«за да не се тревожи султана от нашето русофилство. Ако телеграмата е начало на една нова политика от страна на Русия – продължава Стоилов, трябва да запазим всичкото доверие и благоволение на Високата Порта и да си послужим с Портата като посредник в някои от тези въпроси»*. Отправените съвети показват, както предпазливата политика на България към Турция, така и страха да не се дразни ненужно съюзерена, стремящ се към ограничаване на руското влияние на Балканите. Предвижда се Гр. Начович да се срещне и с дипломатическия агент и генерален консул на Румъния в София Папиниу, за да му говори в този смисъл. В края на телеграмата д-р К. Стоилов съветва Фердинанд да се сондира *«дали биха приели един адютант на В. Ц. В.*

или една военна депутация с мисия да положи венец от името на В. Ц. В. или да ви представява на погребението» [6, л. 182].

На 24 октомври 1894 г. по време на дебатите по отговора на тронното слово в VIII обикновено народно събрание министър-председателят произнася реч, в която се подчертава намерението на правителството да влезе в *«правилни отношения с Русия»*. Веднага след това са направени постъпки пред Петербург за приемане на българска делегация за погребението на император Александър III. Последвалият отказ обаче показва, че усилията за помирение, без да бъдат направени отстъпки от българска страна, са осъдени на неуспех. А руският посланик в Цариград Нелидов даже подсказва условието – покръстване на престолонаследника Борис от католическо в православно вероизповедание [5, с. 139].

Според чл. 38 от Търновската конституция българският княз и потомството му не могат да изповядват никоя друга вяра, освен Православната. Само първият избран български княз, ако принадлежи към друга вяра, може да си остане в нея. За да се осъществи брака на княз Фердинанд с Мария Луиза на 15 май 1893 г. чл. 38 е изменен и позволява и първия престолонаследник да остане в неправославна вяра [1, с. 24].

Ето защо се налага да мине доста време, преди идеята за изпращането на депутацията да се осъществи. Сондажите по приема на депутацията се правят от две страни: чрез Драган Цанков, завърнал се в страната след влизане в сила на Закона за амнистия на политическите престъпления [7, л. 164] и чрез френското правителство. Първият заминава по частна работа за Петербург още в началото на месец март 1895 г. и в *«Пестър Лойд»* съобщава, че Др. Цанков е на път за Петербург, за да уреди помирението по свой начин. Подобно съобщение откриваме и във виенския вестник *«Die Presse»* [4, с. 250]. Пред-

положението на пресата не е далеч от истината. Самият Др. Цанков признава, че преди да замине за Русия е имал среща с фон Мах. На нея българският политик споделя, че ще се възползва от пребиваването си в руската столица, *«за да говори в този смисъл на лицата, които ръководят политическите работи»* [4, с. 250]. Докато Драган Цанков се занимава с въпроса за помирението в Русия [4, с. 250], българският княз Фердинанд заминава за Западна Европа през пролетта на 1895 г. и прави дипломатически сондажи в същата посока. Първоначално, строго инкогнито под името граф Мурани, той отсяда във Виена, откъдето изпраща няколко шифровани телеграми до К. Стоилов [6, л. 176, 180]. На 6/18 май 1895 г. Фердинанд нарежда на българския министър-председател да съобщи на френския консул, *«че българският княз нощес заминава за Франция през Белфор строго инкогнито, че българското правителство моли правителството на френската република да улесни пътуването на княза във Франция»* [6, л. 176, 180]. На 8/20 май, вече от Париж, княз Фердинанд настоява да бъде информиран за положението в страната и политиката въобще, *«поради многобройните важни запитвания от страна на политическия и финансов свят в Париж»* [6, л. 168]. Всъщност, посещението на българския владетел във френската столица е неофициално и строго инкогнито, но в действителност чрез помощта на френското правителство той се опитва да издейства приемането на една българска депутация в Петербург [4, с. 250]. Решението за това става факт през месец май 1895 г. В една от телеграмите си до княз Фердинанд, от 9/21 май 1895 г. министър-председателят пише: *«Чакам пристигането на Негово Високопреосвещенство Григорий, за да изпратя депутацията»* [6, л. 213].

На 18/30 май 1895 г. дипломатическият агент в Цариград Петър Димитров, иска телеграфически сведения по въпроса, защо-

то великият везир питал *«каква е мисията на депутацията, която се готви да отиде в Петербург»*. Все на същата дата в частно писмо до Гр. Начович П. Димитров моли за същата информация, тъй като дипломатическите представители в Цариград искали осветление [4, с. 250]. В отговор на горните запитвания Гр. Начович пояснява, че въпросната депутация отива в Русия *«да положи венец на гроба на покойния Александър III»* [4, с. 250]. Виенският вестник Wiener Extrablatt дава най-правилна преценка на положението: *«Политиката на Стоилова има за своя цел припознаването на княз Фердинанд. Всичко в България се върши само с оглед на това... Тъй като главната пречка лежи в отказа на Русия... Една българска депутация ще тръгне тези дни за Петроград. На тази депутация се приписва тайнствена мисия... Потвърждава се, че на депутацията е възложена задачата да влезе във връзка с влиятелните руски кръгове в руската столица и чрез тях да издейства припознаването»* [4, с. 250–251].

Подробности около подготовката на депутацията научаваме и от строго секретните телеграми, разменени през месец май между вече дипломатическият агент в Букурещ Д. Станчов и д-р К. Стоилов. На 20 май/1 юни 1895 г. българския министър-председател е известен, че всички детайли около бъдещите действия на депутацията се изработват с активното съдействие на управляващия руското посолство във Виена Фонтон. Според неговите инструкции българите трябва да визират паспортите си в руското генерално консулство във Виена. Фонтон поема ангажимент писмено да препоръча депутацията на генералния консул и да поиска да ѝ бъде даден открит лист, както и да каже, че *«депутацията желае да види управляващия посолството във Виена»*. Той се ангажира да пише лично на директора на азиатския отдел граф де Капнист, на когото българите следва да се представят, както и на комитета на благотво-

рителното общество, т. е. на граф Игнатиев. В знак на добра воля Фонтон съветва «депутацията да бъде много умерена в постъпките си, да не иска определено място и пр.» [7, л. 161]. В телеграмата си от 26 май/7 юни 1895 г. д-р Д. Станчов допълва, че управляващият руското посолство желае срещите с него да бъдат винаги строго конспиративни и да се считат от свършено частен характер. «Моля ви, пише Д. Станчов, да препоръчате това на депутацията» [7, л. 158].

На 28 май 1895 г. Др. Цанков се завръща от Петербург. На следващия ден княз Фердинанд се завръща от странство [4, с. 251]. На 11/23 юни 1895 г. Д. Станчов препредава на българския министър-председател последните инструкции на Фонтон: «Посолството желае да бъде предварително предупредено за деня на пристигането на депутацията във Виена. Заклучавам, че депутацията без колебание трябва веднага да замине» [7, л. 156].

Така на 15/27 юни 1895 г. българската делегация, ръководена от председателя на Народното събрание Теодор Теодоров, потегля към руската столица. В състава ѝ са включени известните със своите русофилски настроения депутати Иван Вазов, Ив. Ст. Гешов, Пантелей Наботков, д-р Димитър Моллов, д-р Пантелей Минчович, а също и митрополит Климент Търновски и архимандрит Василий [2, с. 73]. **Според изявленията на д-р К. Стоилов**, направени по-късно пред кореспондент на в. «Daily Chronicle», три са точките, по които депутацията е оторизирана да разисква: «1. Положението на княза, 2. Станалото през последните 10 години и 3. Покръстването на княз Борис». Становището на българската страна по тези ключови за държавата въпроси е ясно и недвусмислено. «Относно княза, заявява К. Стоилов, ние не отстъпваме нищо. Ние считаме избора му за законен. Ние не желаем да разискваме въпроса за положението му. Този въпрос за нас е свършен

и отново няма да го повдигаме. Що се отнася до станалото през последните 10 години така също не отстъпваме. България е независима държава; не бихме допуснали нещо, което ще попречи на независимостта ѝ. Ние не можем да допуснем руско вмешателство във външната ѝ политика. Даже до тогава, до когато князът ни е непризнат, не ще бъде умно от наша страна да приемем руски представител у нас. Ние считаме, че е желателно до висша степен, българската династия да принадлежи към православната църква. Това съставлява част от народния ни бит и аз все вярвам, че княз Борис може да се покръсти. Ние не гледаме на този въпрос като личен въпрос на княза. Напротив, считаме го като държавен въпрос». На въпроса, че Русия желае не думи а дела. Какви дела България е готова да даде? Стоилов отговаря: «Едно нещо само можем да дадем, а то е да накараме царстващата династия да стане православна», което следва да стане по собствена българска инициатива [4, с. 251–252].

Веднага след пристигането си във Виена депутацията се представя в руското посолство за виза на паспортите и «любезно и благосклонно» е приета от посланика Капнист. «Изобщо нашите впечатления, отбелязва Ив. Ст. Гешов, от първата ни среща с русите бяха добри. Те се отнесоха с нас приятелски и дружелюбно, каквито са въобще русите, bons enfants. А отношенията им към дяда Климента бяха от най-почтителните» [4, с. 252].

На гарата в Петербург няма никакво посрещане. Първата задача, която депутацията си поставя е да се срещне с княз Лобанов-Ростовски, руски министър на външните работи. За целта тя използва посредничеството на Хартвиг, началник на отделението на министерството и добре познат на някои от членовете на депутацията като руски консул в Бургас още от румелийско време. На 24 юни депутацията е приета от Лобанов доста веж-

ливо. На свой ред митрополит Климент произнася *«една кратка реч препълнена с чувства на признателност към Русия и с молба на правителството да се отнася благовоително към България»*. Министърът благодари за изказаните чувства и отбелязва, че Русия и напред ще се отнася благосклонно към българския народ, което впрочем ще зависи, до голяма степен, от поведението на последния в бъдеще. Лобанов добавя, че Русия не търси никаква корист, но не желае България да бъде чуждо оръдие. Два дни по-късно Т. Теодоров има частна среща с руския външен министър. Последният иска да узнае *«нещо за управлението на България при новото ѝ правителство»* и дали *«няма някаква опасност за повтаряне на събитията от 1886 и 1887 г., които да възбудят нови предизвикателства срещу Русия, или да създадат отново неприязнени отношения към нея от българска страна»*. След обясненията, дадени от Теодоров, последният моли от името на депутацията да се изходатайства аудиенция при императора [4, с. 252–253].

Освен в преговорите с официални лица българската депутация влиза в допир и с руското обществено мнение. На 28 юни става полагаането на венец върху гроба на императора в Петропавловския събор. Заупокойната литургия е отслужена от митрополит Климент съвместно с руския клир, след което депутацията влиза в гробницата на Александър III и Александър II, където е отслужена панахида за двамата императори. Полагайки нарочно приготвения златен венец на гроба на Александър III, Климент държи прочувствена реч [4, с. 253]. В деня на панахидата българският Св. Синод нарежда паралелно да бъдат отслужени панахиди из цялата страна – нещо оповестено с многобройни телеграми до руското правителство и до депутацията.

Малко по малко първоначалната въздържаност на руското обществено мнение отстъпва място на по-дружелюбни отношения.

След приема у княз Лобанов и полагаането на венец на гроба на императора, депутацията навсякъде намира широк и сърдечен прием. На 29 юни тя е приета от министъра на финансите С. Ю. Витте. На следващия ден присъства на тържествено събрание на Славянското благотворително общество и получава специални поздравии от председателя Саблер и кмета на Петербург. Следват поредица от срещи с граф Голенишчев-Котузов, петербургския митрополит, министъра на вътрешните работи, Ив. Дурново и началник щаба на руската армия, генерал Н. Обручев. На приема, даден на митрополит Климент и на архимандрит Василий от прокурора на руския Св. Синод, Победоносцев, последният поздравява гостите и изтъква ролята на православната вяра като единствен защитник против неприятелите [4, с. 253–254].

След няколкодневно очакване на 5 юли депутацията е приета и от руския император Николай II [4, с. 255]. Тя е отведена със специален влак до Петерхов и от гарата до двореца е закарана с 5 царски каляски. Най-напред митрополит Климент е приет отделно, след което цар Николай II влиза при депутацията. *«Митрополит Климент, разказва Гешов, прочете на руски един адрес, майсторски написан, основавайки се главно на исторически спомени. Паралелно с подходящата в случая теа сѫра той главно биеше на чувства. И трябва да признаем, че гонимата от автора на адреса цел се постигна още при прочитането му. Императорът се разчувства и се просълзи»*. Като благодари за поднесената му от митрополит Климент икона на «Св. Николай – Чудотворец», в отговор на прочетения адрес, руският император заявява, че много съжалява за създаденото положение между Русия и България, но че храни надежда, с Божия воля, да се изгладят съществуващите недоразумения – това много ще зависи от българите. В срещата си с Климент, по разказа на последния пред депутацията, цар Николай

«се заинтересувал да узнае нещо за княз Фердинанд, а именно: вярно ли е, че откакто е дошъл в София, числото на католиците значително порастнало?». В отговор Климент заявява, че «католишката пропаганда не е имала успех нито преди, нито после идването на княз Фердинанд». А що се отнася до гоненията и процесът против него, те са били по-скоро работа на Стамболов и търновските му приятели, които, заявява Климент «имаха лична вражда против мене, поради политическите ми убеждения» [4, с. 255].

С аудиенцията при императора мисията на българската депутация в Петербург приключва и на 8 юли 1895 г. тя напуска руската столица. Веднага след пристигането си в България членовете на делегацията дават гласност на задоволството си от приема. Мнозина от тях подчертават необходимостта да се уредят руско-българските отношения, да се признае съществуващия ред в България и най-вече положението на княз Фердинанд. Към посочения момент от особено значение е руското правителство да вземе благоприятно за България и за княза становище. В интервюто си пред в. «Московские ведомости» митрополит Климент заявява, че «българският княз разбира, че за България е неизбежна необходимост да се помири с Русия и той е готов да направи всякакви жертви, за да се постигне това споразумение... Много пъти съм обяснявал на княза, продължава Климент, че князът на България трябва да бъде от същата вяра, от която е самият народ». В същия дух се изказва и Т. Теодоров пред представител на същия вестник като вметва, че «изменената от Стамболов конституция може да бъде така изменена, щото династията в България да стане православна» [4, с. 255–257].

За това, какви точно са резултатите от мисията на българската депутация в Русия, няма официални документи. Защо това е така, отговор ни дава текста на една телегра-

ма, изпратена от д-р К. Стоилов до княз Фердинанд в Карлсбад на 21 юли/2 август 1895 г. От него е видно, че по препоръка на министъра на външните работи княз Лобанов-Ростовски, отправена към българската депутация, резултатите постигнати в Русия следва да се пазят в тайна [6, л. 188]. В същия дух са и изказванията на Т. Теодоров и митрополит Климент, които заявяват пред кореспондент на в. *Нойе Фрайе Пресе*, че «помирението с Русия е свършено дело». «Под какви условия е станало, то не подлежи на разгласяване. Това е дело на висшата политика, което не е моя работа», посочва митрополит Климент [4, с. 257–258].

Посещението на българската депутация в Русия е посрещнато с недоволство във Виена, Рим и Лондон. «Сближението ни с Русия е вината на всичкото европейско негодувание» – отбелязва в дневника си К. Стоилов [5, с. 140]. Към това се прибавя и убийството на Стамболов на 3 юли 1895 г., което засилва враждебното отношение към софийското правителство. В европейския печат се разгръща ожесточена антибългарска кампания. Въпреки натиска от много страни К. Стоилов смята, че е наложително да се направи исканата от Русия отстъпка. Княз Фердинанд обаче дълго отказва да даде съгласието си. Едва на 19 октомври 1895 г. той отстъпва, но иска срок от три месеца, за да убеди роднините си и папата да приемат миропомазването на престолонаследника [5, с. 140–141].

Българският монарх е готов на покръстването, но не е убеден, че след това ще бъде признат от Русия. «Всичко това е отлично, пише той на К. Стоилов, но каква гаранция имаме, че Русия ще изпълни обещанията си?» [6, л. 75]. **Налага се министър-председателят да употреби доста усилия, за да преодолее колебанията на Фердинанд и да го убеди в необходимостта от незабавно вземане на решение** [6, л. 59]. **Едновременно с това Фер-**

динанд изпраща Найден Геров при руския посланик в Цариград, за да разбере практическото осъществяване на припознаването му, миропомазването и изпращането представител на царя [6, л. 78]. При тези контакти става ясно, че князът официално ще помоли кръстник на Борис да бъде император Николай II, който ще се съгласи и ще изпрати на обяда свой представител. Намесва се и френската дипломация, която недвусмислено внушава да се побърза с нормализирането на отношенията с Русия. На 2 януари 1896 г. Фердинанд отпътува за Париж с надежда да използва посредничеството на Франция пред Ватикана, за да получи позволенията на папата за покръстването на Борис. Този опит завършва с неуспех и князът е принуден да замине за Рим, където лично разговаря с папа Лъв III. Приемът при главата на Римокатолическата църква остава без резултат [5, с. 141].

Фердинанд се завръща в България и с писмо от 21 януари 1896 г. до руския император дава съгласието си за миропомазването на престолонаследника. *«Сърдечно поздравлявам Ваше Височество за патриотичното решение»*, пише Николай II в телеграмата си от 26 януари/7 февруари 1896 г. до българския княз. *«Генерал майор Голенищев-Кутузов ще ви донесе моя отговор и е натоварен да присъства от мое име на тържеството при преминаването на многообичния Ви син в лоното на българската народна църква. Николай»* [6, л. 39]. Това става на 2 февруари

1896 г. в присъствието на представители на Русия, Турция, Франция, Сърбия и Гърция. Покръстването се извършва от Екзарх Йосиф I в тържествена обстановка. Актът е последван от признаване на княз Фердинанд за законен владетел на България от Русия, Турция и другите Велики сили. Съгласно изискванията на Топханенския акт от 1886 г. със специален ферман князът е назначен за генерал-губернатор на Източна Румелия [5, с. 141].

Преминаването на българския престолонаследник в лоното на православната вяра е събитие от особена важност за по-нататъшното развитие на българската държава и може да се дефинира в няколко посоки:

Първо, последвалото международно признаване на княз Фердинанд слага край на продължилата 10 години българска криза и стабилизира страната във вътрешен и международен план.

Второ, възстановяването на дипломатическите отношения с Русия и регулирането на отношенията с останалите държави, открива възможност за по-солидни действия в подкрепа на борбата на поробените българи извън пределите на България.

Трето, стабилизиране позицията на българския владетел във вътрешен и международен план дава възможност на българския политически елит да си постави по-високи цели по пътя на своята национална еманципация и извоюване на окончателната независимост на страната.

Литература

1. Български конституции и конституционни проекти / съст. В. Методиев и Л. Стоянов. – С., 1990.
2. История на Българите. – С., 2009. – Т. III: От Освобождението (1878) до края на Студената война (1989).
3. История на Българите. – С., 2003. – Т. IV: Българската дипломация от древността до наши дни.
4. Панайотов И. Русия, Великите сили и Българският въпрос след избора на княз Фердинанда (1888–1896). – С., 1941.
5. Стателова Е., Грънчаров Ст. История на нова България 1878–1944. – С., 2006. – Т. III.
6. ЦДА, Ф 600К, оп. 4, а. е. 65.
7. ЦДА, Ф 600К, оп. 4, а. е. 69.

Literatura

1. Bulgarski konstitucii i konstitucionni proekti / sŭst. V. Metodiev i L. Stojanov. – S., 1990.
2. Istorija na Bulgarite. – S., 2009. – T. III: Ot Osvobozhdenieto (1878) do kraja na Studenata vojna (1989).
3. Istorija na Bulgarite. – S., 2003. – T. IV: Bŭlgarskata diplomacija ot drevnostta do nashi dni.
4. Panajotov I. Rusija, Velikite sili i Bulgarskijat vpros sled izbora na knjaz Ferdinanda (1888–1896). – S., 1941.
5. Stelova E. I., Grncharov St. Istorija na nova Bulgarija 1878–1944. – S., 2006. – T. III.
6. CDA, F 600K, op. 4, a. e. 65.
7. CDA, F 600K, op. 4, a. e. 69.